

”ויבא עד חברון”

[פרשת שלח לך, שנת תשס”ח – נכתב ע”י הרב משה צוריאלי.
הבהרה. בהסכמת הרב, השיחה נערכה ע”י תלמידו, אך טרם הגיחה]

כל אות מיותרת בתורה, וכן כל אות חסרה במלים – באה ללמד איזה לימוד.
כיון שהפסוק מתחיל בלשון רבים ”ויעלו בנגב”, משום מה עבר ללשון יחיד ”ויבא עד חברון”?

נציע כאן שני פירושים שונים, כל פירוש עם בעיותיו.

א] הגמרא (סוטה לד:) מביאה דרשה, ”מלמד שפירש קָלָב מעצת מרגלים, והלך להשתטח על קברי אבות.
אמר להם: **’אבותי**, בקשו עלי רחמים שֶאֱנַצֵל מעצת מרגלים”’. בזכות תפילה זאת, זָכָה כלב לקבל
נחלת חברון (רש”י שם).

האם המתים שומעים?

הבעיה בדרשה זו, אם נקבל אותה כפשוטה, היא – שהרי בגמרא (ברכות יח:) קבעו חז”ל, ”והמתים אינם
יודעים מאומה”, כלומר אינם שומעים מה שאנשים חיים מספרים להם ליד הקבר (אמנם יודעים הם ע”י
מה שיגידו להם מתים אחרים שנפטרו זה עכשיו לעולמם, והם המספרים למתים הקודמים מידע על מה שמתרחש
לאחרונה בעולם הזה). וכך קבעו התוספות (סוטה לד: ד”ה אבותי בקשו עלי) שאין תקשורת ישירה בין המבקר את
הקבר ובין המת. פירור שזו היא מסקנת הסוגיא במסכת ברכות, הבאנו ב”תחומין”. (כרך כא, עמ’ 530-527).

ולכן, ענו התוספות שהאיש כלב התפלל להקב”ה שיעביר אל המתים בחברון פנייתו אליהם שיבקשו
עבורו. ולפי זה פָּרַר שאין טעם לפנות בדיבור ישיר אל המת (וכבר הזהיר על כך ”חכמת אדם” (כלל פט, סעיף ז) אלא
לבקש מה’ שידוע אל המת. ומה טעם ילכו החיים לבית הקברות? הרי יוכלו להתפלל גם בביתם! אלא
כנראה זאת פעולה חיצונית לעורר את רגשותיו של המתפלל. וגם ה”משנה ברורה” (סי’ תקפ”א ס”ק כז) כתב
שאינן לפנות אל המתים ”אל ישים מגמתו נגד המתים, אך יבקש מהש”י שיתן עליו רחמים בזכות
הצדיקים שוכני עפר”’.

ויש ראייה נוספת שהמתים אינם שומעים מה שהחיים מדברים אליהם.
אמרו חז”ל (שבת קנב:) שהמת שומע מה שמדברים עליו בהספד רק כל עוד שלא הטמינו אותו בקבר.
ויש דעה המוסיף עד שיתעכל הבשר בלבד (כלומר כמה חדשים).

להלכה קבע הט”ז (שו”ע יו”ד סי’ שמד סוף ס”ק א) כהדיעה שהמת שומע רק עד שסוגרים את הקבר בלבד, כי כן
מפורש בירושלמי, ולא הביאו שם שום דעה אחרת. וצריכים אנו להבין כי גם מה שהמספידים את
המת מכריזים תמיד ”אַחִים בְּהַסְפִּידָא, דהתם קאימנא” (שבת קנג.) מפרש רש”י: ”בשעת מיתתי התאמץ
בהספד שלי שיתחממו רחמי העומדים שם ויבכו. ’דהתם קאימנא’ [=אני עומד שם] בשעת ההספד,
ואשמע איך תתחמם” עכ”ל רש”י.

הרי מפורש בדבריו שזה נאמר אך ורק על שעת ההלויה ממש ועד שסוגרים את הקבר; אבל לא אח”כ.
ושוב משמע זאת גם ברש”י (שם) ד”ה ואזניך תשמענה ”מאחרי מיטתך כשתמות”, ולא יותר, כלומר
בזמן שמוליכים את ארון המתים. והרבה מספידים בזמנינו טועים בזה וזועקים בהתרגשות מחרידה
מאמר ”אַחִים בְּהַסְפִּידָא דהתם קאימנא” גם אחרי מעשה הקבורה.

נכון שמצאנו כמה פעמים בגמרא שחז”ל הלכו לקברות כדי להתפלל, (תענית טז. ועוד מאמרים) אבל ברור
שהם עמדו במרחק ד’ אמות מהקבר. התרחקו כדי שלא יהיה בזה חשש של ”לועג לְרֵשׁ” כיון שאותו
המת אינו יכול לקיים מצות תפילה (ברכות יח. לענין תפילין, ציצית וקורא בספר תורני). וזה ברור ע”פ פסק השו”ע (יו”ד
סי’ שעו סעיף ד) הקובע שמתרחקים מעט מבית הקברות כדי שיהיה אפשר לומר קדיש. וכן בש”ך. (לסי’ שסז
סי’ ק”א).

- והאומרים שם תהלים צריכים לחשוש לדברי התוספות (בי"ק טז סוף ע"ב) שהלימוד צריך להיות במרחק ד' אמות מהקבר [ויש פוסקים החולקים עליהם].
- והרב משה שטרנבוך (י"תשובות והנהגות", ח"א סי' תשי"ו) מוֹסֵר, כי ה"חזון איש" אפילו לא אמר "יושב בסתר" תוך ד' אמות של המת.
- ואם לא מדובר בקבר בודד אלא בבית הקברות, צריכים להתרחק מכל הקברות שיש שם, כדי לא ללעוג לאחרים. וענין ההתרחקות הזאת מפורש ב"משנה ברורה" (סי' תקנ"ט ס"ק מא) וכן כתבו מגן אברהם, וערוך השולחן (שם). מה מקורם? **מהאריז"ל עצמו!** תלמידו הנאמן ר' חיים ויטאל מביא בשמו ב"שער רוח הקודש" (עמ' מט) כי שלא בשעת ההלוייה יש תמיד לעמוד בריחוק ד' אמות חוץ לבית הקברות. ואם לא מתרחקים, יש נזק גדול. הזכיר זאת גם הגר"א באגרת ששלח לבני ביתו, בדרכו לא"י.

בסיכום, גם לפי דרשת הגמרא כי כלב התפלל שם, הוא לא פנה אל המת כי אם בתפילה להקב"ה שיודיע למת. ובנוסף לזה גם נעמד במרחק ד' אמות מבית הקברות.

ב] אבל יש עוד הסבר מדוע כתוב "ויבוא עד חברון" בלשון יחיד.

הנצי"ב ("העמק דבר", במדבר יד, כד) מבאר כי כלב רצה לחזק את מדת בטחונו שבהקב"ה, ולהיכנס דוקא למקום סכנה. כיון שהמרגלים זממו להמס לבב אחיהם בני ישראל ולטעון על הגויים שבארץ כנען "כי חזק הוא ממנו", פעל כלב במשקל הפוך, להטות את המאזניים כי מוכנים אנו להכנס ללוע הארי, כי מאמינים אנו בלב שלם כי הקב"ה יקיים את הבטחתו לאבות שאנו נירש את הארץ. זהו פירושו של פסוק אחר. כאשר הקב"ה ייעד לכלב גדולות ונצורות, אמר "ועבדי כלב, עקב היתה רוח אחרת עמו וימלא אחרי, והביאותיו אל הארץ אשר בא שמה, וזרעו יורשנה" (במדבר יד, כד). מה ענין ה"רוח" הזה? ומה רצה להגיד בביטוי "וימלא אחרי"?

ויש כאן עוד שינוי מפתיע. אות לי של "וימלא" מנוקדת בדגש. זה תמיד מראה על חוזק. וכן כתב הנצי"ב על מאמרו של פרעה "צאו מתוך עמי" (שמות יב, לא) ואות צי של "צאו" מנוקדת בדגש שלא כרגיל. לומר כי פרעה צרח מלה זו בחרדה גדולה ("העמק דבר", שם).

כן במלת "וימלא" מבאר "העמק דבר" (במדבר לב, יא) מדוע יש אות לי עם דגש, להראות הדגשה כי כלב הכניס את עצמו לגמרי תחת השגחתו של ה'. ללמד: "אי אפשר להיות בארץ ישראל אם לא בהשגחתו של הקב"ה, וזהו לטובה גדולה... היה [כלב] מהלך עד חברון בלי פחד, לראות בני הענק... שהכניס את עצמו בכוונה [תחילה] במקום ש[על פי הטבע] אינו בטוח, כדי להיות נסמך על השגחתו של ה' "עכ"ל.

חזר משה רבנו על מוֹסֵר זה בשם ה', בנאום דבריו לישראל לפני פטירתו, "אם יראה איש באנשים האלה, הדור הרע הזה, את הארץ הטובה אשר נשבעתי לאבותם. זולתי כלב בן יפונה הוא יראינה, ולו אתן את הארץ אשר דָּרַךְ בה ולבניו, יען אשר מָלֵא אחרי ה'" (דברים א, לה-לו). שוב כאן יש דגש באות לי של "מלא" (וכמעט לא נמצא כן בכל שאר אותיות לי שבתורה) חוזר הנצי"ב "שנכנס לחברון במקום סכנה, למען העלות עליו השגחתו [של ה', שהבטיח לנו את הארץ]. וזה הדבר אשר היה כלב מצויין [לטובה יותר] מיהושע, באותה שעה שהזמין [את] ה' לפניו" עכ"ל הנצי"ב.

אם כן גם בדורנו, אפשר לְצַיֵּבוֹר-המתנחלים ללמוד חיזוק להנהגתם ממה שכתוב "ויבוא עד חברון". פֶּלֶב תקע שורש בא"י, וזכה לנחלת א"י, דוקא בגלל שסמך על השגחת ה' שיקיים לנו את הבטחתו. לא חש כלב מפני הסכנה הנגלית. דומה לכך כתב הנצי"ב בענין הויכוח בין בני בנימין לבין בני יהודה בעת קריעת ים סוף, ואז שבט בנימין קפץ לתוך הים עוד בטרם נתפלגו מימיו.

שבט יהודה רגמו אותם באבנים כי סברו שראוי להיות מתונים, ראוי להמתין עד שרוח קדים עזה תנשב ותייבש את המים בדרך טבע, ואז יעברו את הים. כי היתה דעת בני יהודה כי כבודו של הקב"ה למעט את הנס כמה שאפשר. אבל שבט בנימין היו סבורים שכבודו של הקב"ה להראות נס נגלה, ולכן לא חששו לסכנה. ("העמק דבר" על דברים לג, יב, הרחב דבר. והביא סמך לזה מדברי המדרש המובא בתוספות, סוטה דף לו:). והמתנחלים בימינו נוטים אחרי חינוכו של שבט בנימין. לכן היה בית המקדש בחלקם, ונסים קבועים שם. (ע"פ הנצי"ב).

אבל גם פרשנות זו היא בעייתית. הרי התורה מצוה "ונשמרתם מאד לנפשותיכם", והעירו חז"ל שחייב האדם להזהר לא להכניס את עצמו למצב של סכנה (ברכות לב:). ועוד אמרו שאין לעבור תחת קיר נטוי, שמא אין עושים לו נס. ואם עושים לו נס, מנכים לו מזכויותיו (תענית כ:).

אלא כוונת הדברים האלה איננה להתגרות בסכנה נגלית כמו להסתובב ללא נשק ב"קסבה" ומחנות פליטים ערבים. הרי גם כלב לא הפגין בפני הכנענים במפורש "תראו אותי, אני ישראלי!". וכל דבר צריך שיקול דעת והכרעה. אבל כוונתנו לעודד המשך דירתם של המתנחלים ביש"ע, שדרות וכו', וכן על המשך אחיזת כלל ישראל בכל מרחבי ארצנו, למרות האיומים התמידיים המאיימים עלינו מסביב. התורה כתבה על קֶלֶב כדי ללמדנו אומץ לב!. (כלב לשון "כולו לב").